

הוא בשכלו ובדעתו, לשנות את מהלך המחשבה שלו, שיעמידם על הדרך של עבדות ה'.

פסח – זמן הקנין של עבדות ה'

אולם אף שאי אפשר להשיג מעלת "עבד ה'" ביום אחד, אבל סגולת הזמן של חג הפסח היא, שבו יכול האדם להעמיד את עצמו על הדרך הנכון, על המסילה העולה בית ה', לכוון את פעמיו בכיוון שיביא אותו אל מטרתו.

הנה רוב אנשים לא מכירים את חשיבות חג הפסח. רובם עוברים עליו בלי לחשוב כלל על תוכן החג, ויש רק מעט שישתדלו להפיק ממנו איזה תועלת רוחנית. ואף אלו סוברים שבפסח צריכים לעבוד על אמונה והכרת הטוב. ובודאי שגם זה נכון, ומדות אלו הן ההקדמות לקנין העבדות. אבל מי שמכיר את האמת, יוכל לקנות בימים אלו את שורש מדת העבדות, להעמיד עצמו על הדרך להיות "עבד ה'", שכל מגמתו ומציאותו היא לגלות כבוד מלכותו בעולם.

ולכן בגישתנו לעבודת ליל הסדר, יש לנו לדעת מה היא החובה המוטלת עלינו. והיינו לעסוק במצוות הלילה, ובפרט במצות סיפור יציאת מצרים, מתוך ההכרה שעל ידי כל מה שאירע לנו בליל התקדש החג, נכנסנו להיות עבדי ה', ובכל שנה ושנה יש לנו לחזור על קבלה זו ולחדשה, מתוך התבוננות ועיון בסיפור של יציאת מצרים וקיום מצוות ליל הסדר.

גאולה על ידי תפילה וברית

תכלית גזירות פרעה

פרעה פותח את גזרותיו על בני ישראל עם התיבות "הבה נתחכמה לו" (שמות א, י), הרי שבא על כלל ישראל בהתחכמות גדולה. ויש לעיין מה היא החכמה של גזירות פרעה, ומה התכוין להשיג בהן.

הנה כתוב (שמות שם פסוק יג): "ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך". ופירשו חז"ל (סוטה יא, ב), אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, שהיו מחליפין מלאכת אנשים

לנשים ומלאכת נשים לאנשים, ע"כ. וצריך ביאור כונת המצריים בזה, הלא האיש יותר מסוגל לעשות מלאכת אנשים וכן האשה מסוגלת יותר למלאכתה, ואם מחליפים זה בזה הרי לא תצא מזה עבודה הגונה.

ונראה מבואר, שלא היתה הכוונה לשעבד את בני ישראל, אלא עיקר הכוונה היתה לשבור את רוחם. והנה טבע האדם הוא שכשעושה מלאכה המתאמת לו, יש לו הנאה וסיפוק מזה, ואף אם הוא עובד קשות. וזו היתה חכמת פרעה, שרצה לדכא את נפשם של בני ישראל, לכן שיעבד אותם במלאכות שהן כנגד טבעם.

ועיין שם בגמרא שפירשו מה שכתוב (שמות שם פסוק יב): "ויבן ערי מסכנות לפרעה את פתם ואת רעמסס", שהעייירות שבנו היו נופלים מיד. ולכאורה היא פליאה עצומה, מה תועלת היתה למצרים בדבר זה. אולם ביאור הדברים הוא כנ"ל, שעיקר מטרתם היתה לעקור את המציאות של כלל ישראל על ידי שברון רוח ודכאון הנפש. ואף עבד יש לו שמחה כשרואה התוצאה של מעשי ידיו, אבל כשהכל יורד לטמיון, הרי אין לו אלא צער ויאוש.

תפילה וברית

השלב הראשון של הגאולה היה כאשר מת פרעה, כאמור (שמות ב, כג - כד): "ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים, ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו, ותעל שועתם אל האלקים מן העבדה. וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלקים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב". הרי מבואר מתוך הפסוקים שיציאת מצרים התחילה מכח שני דברים - תפילת בני ישראל, וזכירת הברית.

וצריך ביאור, הלא הברית הזאת היתה כרותה עם האבות כמו שכתוב בפירוש, אם כן למה היה צורך שבני ישראל יתפללו אל ה', הרי יש לנו ברית עמו שאנו עם ה' ושהוא יוציא אותנו מתוך שעבוד מצרים. ואם מאיזה סיבה לא תועיל הברית לבד, מה נתוסף על ידי תפילתם, מהו הצירוף בין תפילתן של ישראל והברית, ששניהם ביחד הביאו את הגאולה.

ויזעקו – ונצעק אל ה'

כבר הבאנו מה שכתוב בפרשת שמות "ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה". וכתב הספורנו על זה (שם) וז"ל, זעקו מכאב לב על עבודתם וכו'. ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה. לא בשביל תשובתם ותפלתם, אבל כמקנא על

אכזריות המעבידים, כאמרו וגם ראיתי את הלחץ, עכ"ל. ומבואר מדבריו שלא היתה הזעקה האמורה כאן תפילה, רק זעקה של צער וכאב, כאדם הצועק "אוי", שעל ידי זעקה זו ראה הקב"ה כמה מצרים מתאכזרים עמהם.

אך קשה, שהרי בפרשת ארמי אובד אבי כתוב (דברים כו, ז): "ונצעק אל ה' אלקי אבותינו", ובהגדה של פסח נאמר, ונצעק אל ה' אלקי אבותינו כמו שנאמר "ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה", ע"כ. הרי מפורש שבעל ההגדה מפרש שמה שנאמר "ויזעקו" באמת היתה תפילה אל ה'.

ונראה לבאר בהקדם דברי רבינו בחיי (פ"י עה"ת בשמות שם):

והזכיר שני פעמים מן העבודה, "ויאנחו בני ישראל מן העבודה", "ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה", ללמדך שאין תפלתו של אדם שלימה כאותה שהוא מתפלל מתוך הצרה והדוחק, שהיא יותר מקובלת והיא העולה לפניו יתברך.

והיינו שמה שהזכיר הפסוק "מן העבודה" פעמיים, הוא כדי להדגיש שהסיבה שתפלתן של ישראל נתקבלה היא מפני שהיתה תפילה מתוך צער. ונראה לבאר דבריו, שאין זה רק מעלה בתפילה כשהיא באה מתוך הצער והדוחק, אלא היא סוג תפילה אחרת לגמרי, היוצאת מתוך עמקי הלב.

והנה כשמתפללים תפילה רגילה, צריכים להתפלל אל ה', אבל תפילה זו של זעקה וצעקה, העולה מתוך פנימיותו של האדם, עולה מעצמה אל הקב"ה, ועל ידי "ויזעקו" עולה "ונצעק אל ה'".

וישמע - וידא

הפסוק בפרשת ביכורים ממשיך (דברים שם): "וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו". ומבאר בעל ההגדה - וירא את ענינו זו פרישות דרך ארץ וכו'. ואת עמלנו אלו הבנים וכו'. ואת לחצנו זה הדחק וכו', ע"כ. וקשה, דמאחר ששמע הקב"ה את תפילתם, הול"ל שראה את צערם מן העבודה, ולמה ראה את הבנים ופרישות דרך ארץ, שעל זה לא התפללו כלל.

ונראה לבאר, שיש צד השווה בין שלשת הדברים המוזכרים כאן, פרישות דרך ארץ והבנים והלחץ. והיינו, שכולם הם דברים המונעים את בני ישראל לבנות את עם

ישראל כראוי. אם מעכבים אותם מלעסוק בדרך ארץ, והורגים את הבנים, וגם דוחקים אותם, אי אפשר להם להעמיד אומה קיימת.

ואם תאמר, הרי לא התפללו על כך, אלא על צערם מפני העבודה. אמנם שאלה זו בנויה על הבנה מוטעית בענין התפילה. אנו חושבים שמפני שיש לנו איזה צרה מתפללים, והקב"ה שומע תפילתנו ומחלץ אותנו מתוך הצרה. אולם האמת היא, שאף שהצרה גורמת לנו להתפלל אל ה', אבל המהלך של הישועה הוא באופן אחר. והיינו, שמאחר שהקב"ה שומע את תפילתנו, אז הקב"ה כביכול זוכר את מטרותו. הרי הקב"ה ברא את העולם כדי לגלות כבודו ית', וגילוי זה יבוא רק באמצעות כלל ישראל, ואם האומה בטילה, אז תבטל התכלית שבעבורה נבראו שמים וארץ ח"ו.

נמצינו למדים, שהמהלך שעל ידו הועילה תפילתם היה, שהם צעקו על סבלם וצערם "מרוב עבודה", והקב"ה שמע תפילתם וראה שיש לו צרה כביכול בזה שאין מטרות מתקיימת, ומתוך כך באה הישועה.

וצריכים לדעת שזהו המהלך שפועלות תפילותיו של כל אדם בעת צרה. הרי האדם מתפלל מתוך צער שאין לו היכולת לפרנס את בני ביתו, או משום שהוא זקוק לרפואה. והקב"ה שומע תפילתו ומתוך כך רואה שבמצב זה אין האדם יכול לעבוד את ה' כראוי, ולעשות חלקו בהבאת העולם אל תכליתו, ובזה מושיע את האדם מתוך צרותיו.

וזהו הענין של ברית. ברית פירושו קשר וחיבור, שיש להקב"ה שייכות אתנו. ומהותה היא, שאנו העם שעל ידינו תתקיים מטרותו בעולם, שהיא השראת השכינה בתחתונים וגילוי כבוד מלכותו. ומאחר שיש לנו ברית אתו, לכן הוא מעוניין בנו, וכשיש לנו צרה, היא נוגעת אליו והוא מרחם עלינו.

ולכן זה נקרא "וידע אלהים" - ידיעה מלשון חיבור, כמו "וידע אדם את חוה אשתו". הוא מקושר לנו, ולכן הוא מושיע אותנו.

הנה הרמב"ן (שמות ב, כה) כתב, שבני ישראל שבאותו דור היו רשעים שאינם ראויים ליגאל, ומכל מקום כיון שהתפללו, נושעו. ולכאורה נראה מדברי הרמב"ן, שאף מי שאינו ראוי יכול לזכות על ידי תפילה, שבזכות התפילה הוא נענה אף על פי שאינו הגון לכך.

אבל האמת היא, שאף על פי שעיקרן של דברים כן הוא, שאדם שאין יכול לזכות בדין יכול להוושע על ידי תפילה, אבל מהלך הדברים הוא כנ"ל, שעל ידי שהאדם

מתפלל, הקב"ה זוכר את הברית, ואז האדם ניצול כדי שיוכל לעשות רצונו ולקיים תפקידו בעולם.

הקב"ה צר לו בצרתן של ישראל

אולם יש בזה עומק נוסף. הרי אמרו חז"ל שהקב"ה כביכול מצטער מצרתן של ישראל, וכדתנן במס' סנהדרין (דף מז, א), אמר רבי מאיר בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, ע"כ. ויש לנו להבין מה הוא תוכן ענינו של דבר זה, שהקב"ה מרגיש צער כאשר ישראל בצער.

אולם נראה, שהרי ביארנו לעיל שתפילה מועלת על ידי שהצרה שלנו נהפכת להיות צרתו של הקב"ה, כי הוא צריך אותנו כביכול להגיע אל המטרה שלו. אך באמת תכלית רצונו הוא שהאדם עצמו יצליח, שהוא יהיה ראוי לקבל הטבה מאת הקב"ה, להיות כלי לקבלת השכינה.

ועל האדם להכיר את האמת הזאת, כי הוא חושב שהוא אדם פשוט עם בעיות אנושיים, פרנסה ושלוש בית וכדומה. ולכן הוא חושב שימצא את פתרון בעיותיו בדרכי ההשתדלות - אם חולה הוא ילך לרופא וכיוצא בזה. אבל יהודי יכול לפנות אל הרופא כל בשר, כי הוא חשוב בעיני הבורא, והחולי שלו הוא צער אצלו. והכרה זו יכולה ליתן לאדם השקפה אחרת על כל העולם שלו. הרי יש לו להקב"ה שמים ושמי השמים, הארץ ומלואה, ואיכפת לו מן האדם הזה, וכשהוא נמצא בצרה, הקב"ה יכול לשנות את כל מערכת העולם בשבילו.

תפילה הנכונה – על הכלים להצליח

ומאחר שידענו ונתברר אצלנו יסוד זה, הרי נוכל ללמוד ממנו יסוד נוסף בענין התפילה. בדרך כלל, אדם הנמצא בעת צרה, פונה אל הקב"ה ומבקש ממנו שיסיר ממנו את הצרה. אם השעה דחוקה לו, הוא מבקש שהקב"ה ישלח לו כסף. אם יצרו מתגבר עליו, הוא מבקש שהקב"ה יסיר ממנו את היצר הרע, וכן כל כיוצא בזה.

אולם לאור הנ"ל נראה שיש להסתכל על התפילה במבט אחר. הרי הקב"ה שם אותנו בתוך הצרה, ובודאי יש טעם וסיבה לכך. [אך לפעמים האדם משים עצמו בצרה, כגון כאשר יש לו איזה קושי, ומתוך זה הוא נופל בתוך יאוש ודכאון, ואז נכפלה לו הצרה. והאמת היא שהקב"ה לא שלח צרה זו עליו, אלא הוא הביאה על

עצמו. אמנם אנחנו מדברים בצרות שהקב"ה הביא על האדם, ונכלל בזה גם המצב המשפחתי שלו, וגם הדור שהוא נמצא בו, וכל דברים כאלה שכולם הם תחת ההשגחה הפרטית של הקב"ה].

והטעם הוא - כדי שיגדל והיינו שיעבוד על עצמו ויתגבר על הצרה, ובזה יהיה יותר ראוי להיות כלי לקבל השראת השכינה, יהיה יותר מוכשר שיתגלה כבוד שמים על ידו. ולכן אין לו להתפלל על הסרת הצרה, אלא שיתן לו הקב"ה הכלים להתמודד עמה. שיקבל הכוחות והסיוע מן השמים לעמוד בנסיון, להכיר את ההשקפה הנכונה על מצבו, וכן כל הדברים הנצרכים לו כדי להגיע אל המטרה שהקב"ה הכין בעדו.

ועל פי הקדמות אלו יוכל האדם להתפלל כראוי, מתוך ידיעה והבנה היאך תפילותיו מתקבלות ומועילות, ומה הוא מעמדו ותפקידו בעולם.

התגלות הקב"ה על ידי גאולתם של ישראל

הקב"ה בכבודו ובעצמו

בהגדה של פסח נאמר:

ויוציאנו ה' ממצרים, לא על ידי מלאך, ולא על ידי שרף, ולא על ידי שליח. אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו. שנאמר (שמות יב) וכו', ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך. והכתי כל בכור אני ולא שרף. ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ולא השליח. אני ה' אני הוא ולא אחר.

וצריך ביאור, למה באמת הוצרך הקב"ה לבוא בכבודו ובעצמו כדי לגאול את בני ישראל, ולא היה יכול לשלוח שום מלאך שרף ושליח. ולכאורה נראה שהטעם הוא, מפני שבאו בני ישראל למ"ט שערי טומאה, ואילו היו שוהין במצרים עוד רגע היו נטמעין שם לעולם, וכיון שהיו כל כך שקועים בטומאת מצרים, לא היה בכח שום שליח להוציא אותם משם, ולכן הוזקק הקב"ה בכבודו ובעצמו לירד למצרים.